

Vzrastajúca frekvencia výskytu pojmu „politická kultúra“ v spoločenskovednej literatúre viedla k pokusom o interpretáciu jeho obsahu, pričom sa uplatňovali rôzne prístupy. Z výskumu spoločenského vedomia, uskutočneného v rámci hlavnej úlohy VIII-6-3 ŠPZV, vzišiel prístup odlišný od doterajších pokusov, vhodný k predloženiu na odbornú diskusiu.

1. Stručná genealógia problému

Práca na uvedenej výskumnej úlohe priniesla riešenie viacerých problémov metodologickej povahy, niektoré nové nastolila. K prínosným riešeniam možno prisúdiť pokus o sledovanie stavu spoločenského vedomia tried a sociálnych skupín v našej spoločnosti, myšlienkovy inšpirované sovietskym filozofom A. K. Uledovom [Uledov 1973]. Pojem „stav vedomia“ umožnil dialekticky prekonať tradičné gnozeologické prístupy k problematike spoločenského vedomia, keď sa jeho celkový obraz rozpadával na jednotlivé druhy (formy), úrovne, sféry atď., pritom však rešpektovať jeho vnútornú štruktúrovanosť. Umožnil plne akceptovať činný charakter spoločenského vedomia (1), čo bez väzby na konkrétne-historického nositeľa sa dosahuje spravidla len v rovine všeobecných úvah.

Stav spoločenského vedomia predstavuje objektívne sformovanú, relatívne ustálenú konfiguráciu skladobných prvkov, ale aj rozporných tendencií, ktorým jeho nositeľ odráža skutočnosť a vyjadruje zameranosť voči podmienkam svojho spoločenského bytia. Spoločenské vedomie je takto brané v jeho dynamickej komplexnosti a aktivite, t. j. ako produkt a zároveň činná zložka spoločenských procesov [Zich 1983 : 64]. Uvažovaný nositeľ spoločenského pohybu (skupina, trieda, spoločnosť) sa vyznačuje rôznym stupňom integrity a špecifickými úlohami, aké mu objektívne pripadajú plniť v konkrétne-historickej situácii. Dosiahnutý stav jeho vedomia jednak odráža proces historicko-spoločenského sebautvárania subjektu a zároveň umožňuje viac, alebo menej adekvátne vyartikulovať jeho základné záujmy, vyzdvihnúť perspektívne úlohy súvisiace s jeho realizáciou. Je len prirodzené, že sa to odohráva vtedy, ak v tejto „ustálenej konfigurácii“ dominantné postavenie zaujali prvky politického vedomia a keď pre ich činné uplatnenie nastali priaznivé objektívne podmienky (napr. rozklad prežívajúceho spoločenského poriadku).

Tak objektívne vzniká otázka *praktického vzťahu subjektu k stavu svojho vedomia* v jeho vlastnom rámci. Dosahuje napríklad stav vedomia určitej triedy či národa tej zrelosti, aby uspel v čine historického sebaopotvrdenia, ku ktorému

(1) V jeho odhalení spočíva nesmierny prínos Marxa. Výstižne to interpretuje L. Holata: „Tým, že Marx chápe vedomie ako vedomie, ktoré je zapojené do sociálnych štruktúr a ktoré je aktívnym reálnym článkom ich rozvoja a fungovania, prekonáva abstraktne gnozeologickú interpretáciu vedomia... Vedomie nie je možné už redukovat' na akty nazerania, pretože konštitutívnou zložkou vedomia sa stávajú akty správdzajúce, regulujúce, teda sprostredkujúce reálnu premenu vecí a sebaprenemu človeka“ [Holata 1984 : 26].

smeroval jeho doterajší vývoj? Bez ťažkostí pochopíme, že pri tejto otázke nejde len a len o racionálnu sebareflexiu stavu vedomia danou triedou či národom. Riešenie otázky dáva do pohybu aj také praktické momenty, ako je šírenie určitého typu ideí (ideológia), nadväzovanie a rozvíjanie tradícií, kultivovanie požadovaných vlastností (solidarita, revolučnosť), vytvorenie nevyhnutného inštitucionálneho zázemia (odborníci, strany, ideologické ustanovizne), rozvinutie určitého typu predmetnej činnosti. V rozvoji stavu spoločenského vedomia sa teda zákonite vyhraňuje politická dimenzia a stimulovaná podmienkami politického bytia subjektu prerastá významové určenia politického vedomia. Zrejme v týchto intenciách by sa mohol uberať logický výklad zrodu politickej kultúry.

Historické zdôvodnenie býva spravidla komplikovanejšie, lebo nevyhnutnosť sa presadzuje cez nejednu zákrutu i rad náhodností. Je len pochopiteľné, že historicky dochádza k zrodu politickej kultúry dávno predtým, než sa vedecký výskum prepracoval k pojmom „stav vedomia“, „politická kultúra“ etc. Otázka praktického vzťahu k stavu vedomia napríklad našich národov sa nastoľovala už v rámci národného obrodzenia pri kladení základov novodobej národnej kultúry, v čase rozkladu feudalizmu. Ako uvádza J. Bodnár, prvá vlna národobuditeľského úsilia Slovákov je spojená s J. Kollárom. Tento náš osvietenec, aj keď brojil proti samostatnému slovenskému jazyku, svojou koncepciou slovenskej vzájomnosti objektívne prispel k nastoleniu potreby potvrdiť samobytnosť slovenského národa práve v jazyku a národnej kultúre [Bodnár 1983 : 148]. Národnobuditeľské úsilie ešte viac rozšírili štúrovci, ktorí presadzovali nielen rečové ale aj kultúrne práva. Sám L. Štúr, ako je známe, dožadoval sa v Uhorskom sneme priznania Slovákom aj práv politických. Pre hlasistov, ktorí vstúpili na arénu národnobuditeľského zápasu na sklonku XIX. storočia s buržoáznedemokratickými ideami, heslami a požiadavkami, bol program Kollára i Štúra už len samozrejmosťou. Zmysel národnooslobodzovacích snáh videli nielen v rozvíjaní slovenskej reči, kultúry, aktivizovaní politického života, ale aj v rozvíjaní hospodárskeho a sociálneho života [Bodnár 1983 : 148]. V období nastupujúceho kapitalizmu bola otázka praktického vzťahu k stavu vedomia Slovákov nielen nastoľovaná ale aj riešená (i keď len s triednymi a dobovými obmedzeniami). Prerástla úzku problematiku spoločenského vedomia a v rovine politickej vyústila do skutočností, ktoré možno vedecky podchytiť len s pomocou pojmového aparátu teórie kultúry a politickej teórie.

Všimnime si ešte príklad robotníckeho hnutia, kde sa táto otázka nastoľuje spolu s rodiacim sa marxizmom. Keď bolo treba čeliť šíreniu maloburžoázných utopisticko-socialistických názorov pozbavujúcich toto hnutie jasnej perspektívy, Marx v Biede filozofie píše: „Ekonomické podmienky najskôr premenili masy obyvateľov na robotníkov. Nadvláda kapitálu vytvorila pre tieto masy spoločnú situáciu, spoločné záujmy. Tak sú tieto masy už triedou proti kapitálu, ale ešte nie sú triedou samou pre seba“ [Marx, Engels 1977 : 298–299]. Boj triedy proti triede je však bojom politickým. Aby trieda vychádzajúca na dejinnú arénu splnila svoju historickú misiu, musela pre tento boj nadstavbovo vyzrieť. Ide pritom o skutočnosti dnes všeobecne už známe. Vysvetlíť celý tento proces ekonomicko-nadstavbového zdvojovania triedy je rovnocenné úlohe historického výkladu rozvoja jej politickej kultúry.

2. Politická kultúra — pojem alebo termín?

V kontrapozícii genetickému pohľadu pokúsme sa teraz identifikovať politickú kultúru prostredníctvom „stavebného materiálu“ (z ktorého možno usudzovať na rozsah pojmu), tak ako ho popisujú mnohí autori v súčasnej rozvinutej

podobe tohto fenoménu. Všetci sa zhodujú v tom, že politická kultúra predstavuje veľmi zložitý a bohato štrukturovaný nadstavbový útvar.

Prakticky všetci autori uvádzajú pri vymedzovaní politickej kultúry *prvky kognitívnej povahy*, t. j. oblasť racionálneho poznania politickej skutočnosti. V tomto prvom rozmere sa potom politická kultúra javí ako súhrn politických názorov, teórií, programov, ideálov, ale aj každodenného politického zmysľania ľudí o politickej realite. Jadrom takého súhrnu je však politická forma ideológie, ktorá odôvodňuje prijaté politické ciele a je aj východiskom pre tvorbu politických hesiel.

Rovnako často sa pri vymedzovaní politickej kultúry poukazuje na takú jej neodmysliteľnú vrstvu, ktorú tvoria postoje ľudí k politike, moci a inštitúciám politickej povahy, ich hodnotové orientácie, city a nálady. Zvlášť sa zdôrazňuje politické presvedčenie subjektu, prípadne sa uvádza aj politická intuícia. *Citovotvôľové prvky* politickej kultúry vystupujú ako druhý (myslený) rozmer tohto zložitého útvaru.

Niektorým autorom postačujú na vymedzenie politickej kultúry už tieto dve vrstvy „stavebného materiálu“. Ide o predstaviteľov buržoáznej politológie, ktorí v zajatí psychologického redukcionizmu interpretujú politickú kultúru ako politický systém zinternalizovaný v poznaní a hodnotení danej populácie. Najfrekventovanejšia definícia tejto proveniencie tvrdí: „Politická kultúra zahŕňa systém empirického presvedčenia, expresívnych symbolov a hodnôt definiujúcich situáciu, v ktorej sa objavuje politické konanie“ [Pye-Verba 1965 : 53].

Politickú kultúru nemožno stotožňovať iba s jej duchovnou stránkou, je zároveň procesom premeny poznatkov na pevné politické presvedčenie a potom jeho realizácie v praktických činoch ľudí. Vystupuje v nej aj vrstva *prvkov činnostnej povahy*: politicky relevantné činnosti inštitúcií, spoločenskopolitická aktivita jednotlivcov i skupín, ich skúsenosti, návyky ako aj overené metódy politickej činnosti a schopnosti politicky pracovať v masách.

Politická kultúra na určitom stupni zrelosti nadobúda v spoločnosti či v hnutí triedy, národa petrifikované zázemie. Pribúda čoraz viac autorov, ktorí do politickej kultúry zaraďujú inštitúcie, celkom alebo čiastočne späté s politickou mocou, ideologickým vplyvom (Zakrzewski 1980; Čeredničenko 1982). Tvorí ho ďalej právny kódex, resp. jeho časť, ktorá reguluje politický život spoločnosti, normy a princípy prijaté daným politickým hnutím, štatúty a systém sankcií uplatňovaný v politickom procese. V celku túto vrstvu *prvkov regulatívnej povahy* treba považovať za samostatný a nemenej významný — štvrtý rozmer politickej kultúry.

Aby politická kultúra tvorila celostný útvar, musia v jej komponentnej skladbe napokon vystupovať *prvky integratívnej povahy*, ktoré vyjadrujú nielen osobitosť jej nositeľa, ale aj súvzťažnosť s ostatnými nositeľmi politickej kultúry v danom spoločenskom celku. Patria sem predovšetkým politické záujmy, v ktorých si subjekt uvedomuje svoje potreby, forma vzťahov, do ktorých vstupuje pri formulovaní a presadzovaní svojich politických záujmov. Integratívnu povahu majú aj politické tradície a symboly vyjadrujúce jednotu šikov účastníkov politického diania (napr. bojová pieseň).

Samotná enumerácia skladobných prvkov politickej kultúry, nech by bola vykonaná akokoľvek pedantne, prípadne i spojená s pokusom o ich čiastkovú klasifikáciu, nemôže postačiť na objasnenie pojmu. Naopak neraz vedie k pochybnostiam, keďže vymenované skladobné prvky sú nám dobre známe, či politická kultúra nie je len novým názvom na označenie súhrnu evidentných skutočností. Veď s prípadmi pseudonovátorstva sa v spoločenských vedách neraz stretávame. Tieto pochybnosti sa hmatateľne prejavili v prekladateľskej

činnosti (2), ale aj v radoch vedcov a politikov. Znamená to, že interpretácia tohto pojmu nesmie ustrnúť na vymenovaní a zoradení prvkov predstavujúcich len formotvornú stránku politickej kultúry a musí prerásť do postihnútia jej obsahovej stránky. Ak mnohé definície politickej kultúry nepresiahli tento prah, je to len svedectvo, ako málo vedecký výskum v tejto oblasti pokročil (3).

Na druhej strane ani klasifikácia prvkov tvoriacich politickú kultúru nie je bez účelu, pretože ak je dostatočne prepracovaná, stáva sa článkom dekompozície a pomostím k operacionalizácii tohto pojmu. A to je odôvodnenie dôležité, lebo otvára cestu empirickému skúmaniu, ktorým treba vyvážiť doterajšie scholastické teoretizovanie okolo všeobecných pojmov [Vasiljev — Ščegorcov — Jakovlev 1981 : 29]. Vyššie uvedený náznak klasifikácie je, pravdaže, nedostatočný, plní však určitú heuristickú funkciu. Prvky politickej kultúry nemožno mechanicky radiť vedľa seba, treba zohľadniť ich subordináciu a dôležitosť, najmä z hľadiska utvárania sa tohto zložitého fenoménu. Len v podobe hypotézy chceme navrhnúť nasledovnú predstavu o jeho vnútornej štruktúre.

Pripusťme, že sa politická kultúra sociálneho subjektu (kolektív, národ, trieda) konštituuje vykryštalizovaním v podobe určitých refazcov, pozostávajúcich z jednotlivých skladobných prvkov. V prvom slede sa utvára (ak ide o proces samovoľný) refazec pozostávajúci po jednom — dvoch prvkov z každého rozmeru politickej kultúry. Je to spravidla nižšia rovina organizácie, do ktorej vstupujú prvky bežnej politickej praxe a jej každodenného odrazu vo vedomí (napr.: uvedomovanie si potreby — bežné mienky — intuícia — vzory konania — stereotypy účasti na politickom živote). Rozvoj tejto, takpovediac latentnej štruktúry nami sledovaného fenoménu vyvolá (odhliadnime od konkrétneho spôsobu) novú vlnu kryštalizácie už nie na úrovni všedného poznania a sporadického konania, ale na racionalite špecializovaného vedomia a zámernej činnosti. Je to spravidla refazec základného významu: artikulácia politického záujmu — tvorba a šírenie ideológie — pestovanie pevného presvedčenia v masách — fixácia politických noriem — systematická politická činnosť. Integrita tohto vyššieho refazca prvkov je potom umocnená tým, že sa doň vklíňuje ďalší sled prvkov nadosobného sociogénneho charakteru (finálny refazec), ktoré vo východzej klasifikácii bolo možné len obtiažne jednoznačne priradiť k jednotlivým kategóriám (rozmerom). A tak spätie politickej činnosti a politického záujmu prehlbujú politické vzťahy — politický záujem a ideológiu upevňuje vytýčenie politických cieľov — ideológiu a politické presvedčenie napomáhajú upevňovať politické heslá — medzi politickým presvedčením a politickými normami integrujúco pôsobí politický program (návod) — spätiu politických noriem so systematickou politickou činnosťou napomáhajú politické inštitúcie. Refazec sa tým zdanlivo uzatvára, faktický je spolu s predchádzajúcimi však otvorený pre všetky ostatné prvky, ktoré rozvíjajúci sa celok politickej kultúry do seba absorbuje.

(2) Svedectvom toho sú materiály XXVI. zjazdu KSSZ vydané najskôr tlačou a neskôr v podobe brožúr. Všade, kde sa vyskytol pojem politická kultúra, prekladatelia u nás a v NDR (na rozdiel od ostatných socialistických štátov) použili neutralizujúci slovný zvrät „politická úroveň“. Rovnako sa novému pojmu povodilo aj pri preklade záverečnej reči L. I. Brežneva na mimoriadnom 7. zasadnutí Najvyššieho soviету ZSSR (7. 10. 1977) a ziaľ aj v iných materiáloch.

(3) Náhodne vyberieme ako ukážku dve definície. Politická kultúra predstavuje „súhrn postojov, hodnôt a vzorov konania, týkajúcich sa vzájomného vzťahu moci a občanov“ [Wiatr 1977 : 335]. Politická kultúra „je súhrn predstáv o politickom systéme ako celku a tiež jeho rozličných aspektov, predstáv, ktoré existujú na úrovni každodenného aj teoretického vedomia, a takisto noriem, stereotypov politického správania, politických tradícií“ [Farukšin 1980].

Naznačená hypotetická predstava v sebe táji netušené množstvo námetov pre teoretické i empirické skúmanie procesov utvárania politickej kultúry, výsledky ktorého politicko-výchovná práca netrpezlivo očakáva. Bolo by predčasné ich vysloviť predtým, než sa ujasní aj obsahová stránka politickej kultúry.

3. Spor o obsah pojmu

Reálne politická kultúra nejestvuje v spoločenstve ľudí ako taká, každá jej podoba má svojho nositeľa. Jeho ekonomicko-sociálne postavenie v spoločenskom živote určuje jeho základné politické záujmy, ciele, ideológiu, účasť v politickom dianí a podmieňuje základný obsah celej jeho politickej kultúry. Obsah politickej kultúry, pretože nejestvuje nadčasovo, vždy odráža spoločensko-historickú situáciu, v ktorej sa nositeľ nachádza, a vyjadruje jeho vývojovú fázu (konštituovanie, rozmach, úpadok). Najpresvedčivejší dokumentačný materiál na to poskytuje rozvoj politickej kultúry tried, ako základného politického subjektu.

Primárny politický subjekt socialistickej spoločnosti — robotnícka trieda — podmienky rozvinutia svojej politickej kultúry našla už v lone kapitalizmu. Ten ju postavil v dôsledku svojej protirečivosti proti sebe v spoločenskej funkcii svojho vlastného hrobára. Vychádzajúce z potrieb rozvoja robotníckej triedy novorodiace sa nadstavbové elementy budúcej spoločnosti — materialistický svetonázor, nová revolučná teória spoločenského vývoja, nová fetišu kapitálu odporujúca morálka a kultúra, obohacujú progresívnym obsahom i jej politickú kultúru. Pravda, robotnícka trieda si ju nevypracováva odrazu a bez istej deľby práce. Vyčleňuje zo svojich radov ideológov, ktorí formulujú jej základné záujmy, stvárnajú ich do podoby ucelenej ideologickej koncepcie, vybavujú hnutie tejto triedy ďalšími teoretickými koncepciami (učenie o stratégii a taktike, o socialistickej revolúcii) a politickým programom. Iní jej predstavitelia budujú adekvátne organizačné formy hnutia, šíria agitačné heslá, slovom podnikajú všetko, čo je nevyhnutné pre rozvoj politickej formy triedneho boja. Ustanovená marxistická strana, ako inštitucionálny výraz hnutia, politický predvoj robotníckej triedy politicky pôsobí na spojencov (utvára politické vzťahy nového obsahu) v úsilí vybudovať politický zväzok proti kapitálu. Pritom podnecuje rozvoj, šíri a vnáša do vedomia a života más prvky politickej kultúry anticipujúce závažné spoločenské premeny. Tým pripravuje triedu k prevzatiu politickej moci a následne k rozvinutiu výstavby novej spoločnosti.

Po víťazstve socialistickej revolúcie vytvorené štruktúry politickej kultúry najpokrokovejšej spoločenskej sily nachádzajú v novom rámci ekonomických, politických a sociálnych reálií priaznivé možnosti uplatnenia a dynamického rozvoja. Stávajú sa kľúčovou súčasťou novoutvárannej spoločenskej nadstavby. Implicitne v nich zakotvené celospoločenské meritko sa teraz môže prakticky realizovať. Je to spojené s ďalšou obsahovou prestavbou tejto konkrétnej politickej kultúry (4): do popredia vystupujú budovateľské akcenty. Pretože do socialistickej výstavby treba postupne na základe iniciatívneho vkladu zapojiť inteligenciu, zamestnancov a novorodiace sa družstevné roľníctvo akcentuje sa aj demokratizmus politického života, na čom má bytostný záujem i panujúca robotnícka trieda. Mnohé zo štruktúr politickej kultúry robotníckej triedy, v dôsledku týchto premien, sa stávajú majetkom ostatných vrstiev socialistickej spoločnosti. Postupne sa teda utvára politická kultúra socializmu.

(4) Preto V. I. Lenin venuje osobitnú pozornosť týmto otázkam a sám ako prvý uvádza do užívania pojem „politická kultúra“ [Lenin 1954 : 327]. Nie je teda pravdivé tvrdenie, že prvým, kto ho použil, je G. Almond [Comparative 1956]. Napokon vyvracia to aj stať J. Siemenského „Polska kultura polityczna“ z r. 1932.

Pramene mnohých jej hodnôt siahajú až do antických čias (hodnoty demokracie, občianskeho vlastenectva), naplňajú sa postupne novým socialistickým obsahom. Politická kultúra socializmu vo svojom obsahu absorbuje humanistické, revolučné tradície celých ľudských dejín, je súčasťou kultúry spoločnosti, kde človek je najvyššou podstatou pre človeka (Marx), kde hlavným zmyslom je uspokojovanie rastúcich materiálnych a duchovných potrieb pracujúcich, ich slobodný a tvorivý rozvoj. Na základe vedeckého poznania, trpezlivou politikou a plánovite je rozvíjaná spoluzodpovednosť mas, politická kompetentnosť, tvorivosť a elán [Formánek 1980 : 473].

S rozvíjaním socialistickej výstavby do vyšších a náročnejších štádií význam takejto celospoločensky koncipovanej politickej kultúry a jej šírenie medzi masami neustále vzrastá. Mnohí autori poukazujú na to, že je nevyhnutnou stránkou, mierou vlastného procesu socialistickej výstavby. Možno však viesť spor s tými názormi, podľa ktorých je politická kultúra socializmu čosi unifikované a jednoznačne určené pre všetky triedy, vrstvy a skupiny v socialistickej spoločnosti. Je to voluntaristické prehládanie diferencovanosti politickej kultúry, proti ktorému treba postaviť nasledovné protiargumenty:

— Keďže v socialistickej spoločnosti jestvuje sociálna a triedna diferenciácia vyplývajúca z pozostatkov starej spoločenskej deľby práce, zachovávajú sa rozdielne podmienky práce a života jednotlivých sociálnych skupín (tried), prípadne pretrvávajú z minulosti zdedené sociálne rozdiely (medzi národmi, regionmi). Preto aj ich politické záujmy nie sú a nemôžu byť identické (no na druhej strane, vďaka socialistickým premenám, nie sú namierené proti sebe, niet v nich antagonizmu). Keď prijmeme zásadnú tézu N. M. Kejzerova, že podstatu politickej kultúry odhaľuje vzťah politického záujmu jej nositeľa (a ten je vysvetľujúcim konceptom jeho politickej kultúry) k záujmom celospoločenským [Kejzerov 1983 : 16], musíme pripustiť v našej spoločnosti existenciu viacerých typov socialistickej orientovanej politickej kultúry.

— Politická kultúra robotníckej triedy rozvíjaná na princípoch medzinárodného komunistického hnutia a významných skúsenostiach z praxe socialistickej výstavby sa v globále obohacuje a zjednocuje. Zároveň však s prihliadnutím na miestne a historické špecifiká každého národného oddielu robotníckej triedy, s prihliadnutím na nerovnaké tempá jej vývoja a vplyvy rozmanitého prostredia vystupujúce v každej socialistickej spoločnosti (prostredie veľkých tovární, sféry služieb atď), jej štrukturálne prvky sa v danom časovom horizonte nenapĺňajú rovnako vyvinutým obsahom. Aj keď vklad robotníckej triedy do politickej kultúry socializmu je najväčší, sám o sebe nevyklučuje jej obsahovú i formálnu (javovú) diferencovanosť.

Treba sa nám pridržať realistického stanoviska, v zmysle ktorého politická kultúra socializmu je koherentným celkom predovšetkým vo svojom normatívnom vyjadrení (5), v reálnej praxi spoločenského života predstavuje objektívne rozkošateľý komplex politických kultúr jednotlivých sociálnych skupín a tried. Prirodzene, ako to už bolo vyjadrené, mnohé z ich komponentných štruktúr sa obsahovo zjednocujú na báze programu socialistickej výstavby rozvíjanej robotníckou triedou a pod vedením marxisticko-leninskej strany (v krízových obdobiach môžu sa prípadne zjednocovať na báze retardačných programov).

Politická kultúra socializmu sa utvára v procese praktickej politickej činnosti nasmerovanej na realizáciu základných politických záujmov spriatených tried,

(5) Pokus o sformulovanie normatívneho modelu politickej kultúry socializmu nachádzame u M. Sobolewského [Model 1977 : 23]. V rozvinutej podobe ho prekladajú aj autori publikácie Roľ kultúry v formirovaní ličnosti [1980 : 101—102].

spolužijúcich národov a kooperujúcich rôznych iných sociálnych skupín v socialistickej spoločnosti. K jej všeobecným rysom patrí to, že určujúci pilier v nej tvorí politická kultúra robotníckej triedy, zakalená vyhňou triedneho boja. Charakterizuje ju ďalej zapojenie širokých pracujúcich más do aktívnej prestavby spoločnosti, čo sa premieťa aj do spôsobu jej vymedzenia a odôvodňuje výskyt rôznych typov (6) v jednotnej politickej kultúre socializmu. Ich rozvojom — keďže nevyrastajú z protikladných triednych záujmov — sa vedúce postavenie robotníckej triedy neoslabuje, ale naopak spritomňujú sa nároky hnutia tejto triedy na každom (i čiastkovom) úseku výstavby socializmu.

Celospoľensky koncipovaná politická kultúra sa utvára ako zvláštny (neopakovateľný) sociokultúrny útvar na styku

- každodenného zabezpečovania úloh straníckymi, štátnymi a spoločenskými orgánmi a organizáciami,
- ich ideovovýchovného pôsobenia na pracujúcich,
- vstupu pracujúcich más do realizácie politickej moci.

Vzniká kompozične ucelený útvar nadstavbovej povahy, ktorý sám napomáha stimulovaniu spoločenského pokroku. Jeho obsah, rozmanité stránky i vnútorné potencie najplnšie vyjadruje v kontexte ostatných kategórií marxisticko-lenínskej teórie pojem „politická kultúra socializmu“. Integrálne vyjadruje kompozíciu prvkov politickej skutočnosti (politického bytia i vedomia) v ich obsahovom zameraní na vyjadrenie a realizáciu vlastného politického záujmu. Nejde pritom o dajaké náhražkové zobrazenie týmto pojmom pluralisticky poňatej „voľnej hry“ politických síl sledujúcich partikulárne záujmy. *Politická kultúra vyjadruje kvalitu zabezpečenia záujmu spoločnosti ako celku* („spoločnej vôle“) v spôsobe, akým každý jednotlivito vzatý politický subjekt realizuje svoj základný záujem (uplatnenie „vôle všetkých“, ak sa môžeme vyjadriť výstižným jazykom J. J. Rousseaua). Preto jedine správnym (vecne i metodologicky) kritériom politickej kultúry každého subjektu je miera uplatnenia celospoločenských záujmov vyjadrujúcich celosystémové potreby. Tie v podmienkach socializmu imanentne predpokladajú plnú účasť a tvorivý vklad každého subjektu do procesu spoločenských premien.

Z uvedeného vyplýva, že politická kultúra nie je totožná s politikou. Politika sa zvykla definovať ako sféra činnosti, spätá so vzťahmi medzi triedami, národmi a ďalšími veľkými sociálnymi skupinami. Jej jadrom je problém dobytia, udržania a využitia štátnej moci. Preto v duchu vymedzenia V. I. Lenina [Lenin 1969 : 102 — 103] politika je účasťou na riadení štátu, stanovovaní foriem, úloh a obsahu činnosti štátu, a ako to vyjadril pri inej príležitosti, zároveň je koncentrovaným výrazom ekonomiky (nadstavbou nad sociálne-ekonomickými vzťahmi). Politická kultúra je *stabilizovaná stránka politiky*, je jej krištalizáciou, je tým, čo sa pri realizácii politických záujmov opakuje (politika je svojou povahou živá činnosť a vzťah). Z hľadiska obsahu niet medzi nimi rozdiel: tak politika ako aj politická kultúra vyjadrujú záujmy tried a politické vzťahy sú v základe vzťahy triedne.

(6) Typologizácia politických kultúr sa v našom poňatí neviaže na ich nadčasový výskyt, ale na jednotný obsahový koncept, ktorý je daný spoločensko-ekonomickými podmienkami konkrétnej spoločnosti, a na jej hlavného (historického) predstaviteľa. V rámci každej spoločnosti vystupujú potom rozmanité typy politickej kultúry, ktoré sú modifikáciami základného prototypu odvodeného od vládnucej triedy, vyskytujúci sa v hraniciach politického systému danej spoločnosti. Ich nositeľmi sú všetky ostatné triedy a sociálne skupiny tejto spoločnosti, pričom aj v rámci takto vymedzených typov možno ďalej rozlišovať jednotlivé funkčné obmeny (formy) politickej kultúry. Preto triedne odlišné podoby politickej kultúry spojené s odlišnými politickými systémami (socializmus, kapitalizmus) nenazývame typmi.

Politická kultúra nie je totožná ani s politickým vedomím a je veľmi nesprávne ich stotožňovať. Politické vedomie je ideový a emociálny odraz politickej praxe. Zahŕňa teórie o štáte, o vzniku a postavení tried, ako aj ich ideológiu, v ktorých si tieto formulujú trvale platné stanoviská voči sebe navzájom, svoje záujmy a úsilie. Ďalej zahŕňa hodnotenie politickej situácie, každodenné politické zmýšľanie a psychickú zameranosť ľudí k politickej skutočnosti. Politická kultúra celý tento komplex politického vedomia v sebe integruje a rozvíja v tom zmysle, že je jeho *realizovanou podobou, svojráznou materializáciou*, v nej sa manifestuje jeho činný aspekt. Politická kultúra nevyjadruje len to, že subjekt chápe úlohy politiky, príp. pozná jej zákonitosti, vypovedá aj o schopnosti subjektu efektívne sa v politike zúčastňovať.

Napokon o rozdieloch oproti politickému systému. Ten chápeme ako inštitucionálne vyjadrenú sústavu triednej moci, mechanizmus jej fungovania. Politická kultúra je pojem širší ale len z hľadiska komponentnej štruktúry, lebo okrem politických vzťahov a inštitúcií zahŕňa, ako sme ukázali, celý rad ďalších prvkov (majúcich povahu politického vedomia). Z hľadiska funkcionálneho je iba aspektom politického systému, lebo vyjadruje kvalitu činnosti inštitúcií a vzájomných vzťahov medzi triedami a skupinami, resp. stupeň akceptácie celospoločenského záujmu v politickom procese, kde realizujú svoje základné záujmy.

4. Vymedzenie pojmu a jeho heuristický význam

Nemožno uprene hľadiť len na prínosy, aké tento pojem sľubuje. Jestvuje pomerne veľa nástrah vedecky seriózneho jeho uplatnenia. Stále je ešte publikovaný značný počet štúdií, v ktorých autori mlčky prijali predpoklad, akoby politická kultúra bola len vypracovaným súborom hotových foriem (hodnôt, noriem, tradícií), prípadne komplexom požadovaných vlastností, odvodených od nárokov efektívnej účasti v politickom živote spoločnosti, ktoré si len treba osvojiť. Zrejme sa tu ignoruje procesový charakter kultúry a jej funkčnosť sa redukuje na systémovú úlohu reglementácie činností a procesov v spoločnosti. Pokrok dosiahnutý v marxisticko-leninskej analýze kultúry nás už dnes vyzbrojuje poznatkami, ktoré treba ako východiskové myšlienkové predpoklady prijať aj pri interpretácii pojmu „politická kultúra“. Je to predovšetkým chápanie kultúry ako tvorivej činnosti, na ktorej sa koniec-koncov *zúčastňujú najširšie vrstvy ľudí*. N. S. Zlobin o tom píše: „Podstata veci spočíva v tom, že veľkými výtvormi je nakoniec korunovaná práca a skúsenosti obrovského množstva ľudí, súhrn ich tvorby... Vyzerá to, akoby sa spoločnosť v tvorcovi zosobnila a sústredila v ňom svoju tvorivú energiu“ [Zlobin 1984 : 42–43].

Ďalej sa v poňatí kultúry zdôrazňuje dialektická jednota *výsledkov* tejto tvorivej činnosti (spredmetnených v normách, hodnotách, tradíciách atď) a *procesu*, čo predpokladá, že ľudia si osvojujú (odpredmetňujú) hotové výsledky tvorby, premieňajú skúsenosti ľudských dejín na vnútorné bohatstvo jednotlivcov, ktoré v ďalšej svojej činnosti znovu obohacujú [Zlobin 1984 : 36]. Pochopiteľne kultúra sa ako proces nevyznačuje samoučefnosťou, vystupuje všade tam, kde sa odohráva činnosť zameraná na pretvorenie skutočnosti, pretvárajúca zároveň sám subjekt. Sociálne významná tvorivá činnosť (má vždy všeobecný charakter) je momentom tvorby dejín (Zlobin) a kultúra, v ktorej sa jej obsah akumuluje, je teda obsahom dejinného pokroku [Zlobin 1984 : 44].

Napokon ako myšlienkový predpoklad treba vziať do úvahy poznatok, že kultúra v triednej spoločnosti je protirečivou *jednotou všet ľudského a triedneho*.

V marxisticko-leninskom poňatí všeľudské nie je chápané ako transcendentná, nadhistorická šablóna hodnôt a požiadaviek, preto ani nemôže jestvovať izolovane od triednych vzťahov. Všeľudské je chápané „ako faktory a predpoklady, ako hodnoty, ktoré skutočne napomáhajú ďalšiemu rozvoju a upevňovaniu jednoty ľudstva, a to aj vtedy, keď v určitom období nie sú všeobecne uznávané“ [Mčedlov 1981 : 134]. Všeľudské, aj keď vyjadruje záujmy všetkého ľudstva, je rôznymi triedami prijímané rôzne. Robotnícka trieda vo svojej historickej misii vyjadruje základné záujmy ľudstva (nastolenie beztriednej, spravodlivej spoločnosti). Presadiť ich môže len pri všestrannom rozvíjaní triednych proletárskych princípov, to je jediná reálna cesta všestranného upevnenia všeľudského v živote celého ľudstva. Vôbec to neznamená stotožnenie záujmov robotníckej triedy so všeľudskými záujmami v každom historickom momente, aj keď revolučná cesta tohto subjektu v komunistickej budúcnosti k tomu smeruje. Preto Lenin napísal: „Z hľadiska základných marxistických ideí sú záujmy spoločenského vývoja vyššie než záujmy proletariátu“ [Lenin 1962 : 203]. Dnes prejavy dialektiky všeľudského a triedneho môžeme pozorovať v tom, že v socialistickej kultúre sú ochraňované hodnoty vytvorené doterajším vývojom a hodnoty vytvorené v praxi socialistickej výstavby významne zodpovedajú podstate a potrebám rozvoja ľudstva.

V konfrontácii s uvedenými myšlienkovými predpokladmi i doterajšími prístupmi pri definovaní pojmu „politická kultúra“ možno predložiť zatiaľ pracovné vymedzenie: Politická kultúra predstavuje vyhranený súbor duchovných obsahov, nástrojov a spôsobov uplatňovaných ľuďmi pri realizácii základných politických záujmov tých sociálnych celkov, v ktorých sú združení (trieda, národ, pracovný kolektív etc.), ale tiež konkrétnej osobnosti, pričom dochádza k odpredmetňovaniu v tejto činnosti nahromadeného dedičstva a zároveň k jeho obohacovaniu o nové prvky (spredmetňovanie tvorivého vkladu). Kultivovaním politickej kultúry sa rozvíja subjektivita jej nositeľa, sprostredkujú sa všeľudské hodnoty a integrujú celospoločenské hľadiská do politického života konkrétnej spoločnosti.

Vymedzenie politickej kultúry ďalej prehľbuje charakteristika jej jednotlivých funkcií, na počet i obsah ktorých sú vyslovované taktiež rozmanité názory. V stručnosti možno funkcie politickej kultúry vymedziť takto:

- Signifikačná funkcia umožňuje subjektu rozpoznávať „politickosť“ jednotlivých javov, stránok, vzťahov sociálnej skutočnosti. Tým, že nadobúdajú význam z hľadiska realizácie jeho politického záujmu, včleňujú sa do systému hodnôt. Vďaka tomu sa obrysováva pre daný subjekt horizont politickej reality. Subjekt s rozvinutou politickou kultúrou ho má nepomerne širší, než napr. dospievajúca mládež, ktorá si neuvedomuje politický význam mnohých udalostí a súvislostí života, do ktorého vstupuje. Pre ňu sa politická realita spravidla vmetí do pomerne úzkych hraníc.
- Identifikačná funkcia, zabezpečuje kontinuitu (predovšetkým generačnú) politického uvedomenia a skúseností nadobudnutých v revolučnom zápase či v politickej praxi socialistickej výstavby. Jej podstatou je zjednocovanie sa ľudí v politickom čine (vôli) na základe stotožnenia sa s vytyčeným politickým programom. Rozvoj tejto funkcie politickej kultúry, najmä smerom k nastupujúcim generáciám, zdôraznilo 15. plenárne zasadnutie ÚV KSČ v roku 1980 [Zasadanie 1980 : 16].
- Teoreticko-ideologická funkcia sa uskutočňuje ako definovanie či vytyčovanie politických cieľov, politická interpretácia sociálnych (budovateľských) úloh. V jej rámci subjekt vyartikulováva svoj záujem a zdôvodňuje jeho uplatnenie v programe, záväznom pre širšiu spoločenskú (politickú) societu.

Ako príklad možno uviesť „vstup“ nekomunistických strán do programu rozvoja socialistického Československa, vytyčovaného Národnou frontou pri voľbách do zastupiteľských orgánov.

- Kontrolná funkcia (nazývaná aj regulatívna, riadiaca) prejavuje sa v tom, že na základe noriem, sankcií a procedúr obsiahnutých v politickej kultúre sa uskutočňuje obhajoba vlastných i celospoločenských záujmov. Politická kultúra podmieňuje vstup do procesov spoločenskej kontroly rôznym subjektom; v ich priebehu dochádza k vyplavovaniu a riešeniu rozmanitých sociálnych protirečení. Pokiaľ sú riešené včas a v miestnom meradle, predchádza sa vyhrocovaniu protirečenia do fázy konfliktu a jeho šíreniu do makrospoločenských rozmerov.
- Sociogénna funkcia v literatúre je rozpracovaná najmenej. Jej existencia v minulosti i v súčasnosti je nepopierateľná. Ako už bolo ukázané vo vstupnej partii našich úvah, politická kultúra je nevyhnutným článkom utvárania subjektivity triedy, národa. V procese ekonomicko-nadstavbového zdvojenia dochádza k utvoreniu vlastnej ideológie, ostatných zložiek politického vedomia subjektu, ale aj iných nadstavbových zložiek (organizácia hnutia, vznik inštitúcií, vyčlenenie vodcov). Historickým dokladom toho je prerod proletariátu z „triedy o sebe“ na „triedu pre seba“. V prípade národa možno poukázať na národnooslobodzovací boj Slovákov v roku 1944, keď si tento vytvoril proti vlastnému klérofašistickému štátu a okupantovi jednotný front a vstúpil s ním za internacionálnej účasti do Povstania. Bez adekvátnej politickej kultúry, t. j. utvorenia programu odboja, konštituovania SNR, dosiahnutia Vianočnej dohody a vybudovania vnútorných politických vzťahov, v centre ktorých stáli komunisti, nemohol by slovenský národ v tomto revolučne politickom čine svoju samobytnosť potvrdiť a neskôr aj rozvinúť do dnešnej podoby. V súčasnosti sa podobný proces odohráva pri vyzrievaní pracovných kolektívov. K tomu, aby sa mohli stať subjektom (bunkou) tak hospodárskeho, ako aj politického a sociálneho života našej spoločnosti, je potrebné v nich rozvinúť socialistickým podmienkam bytia adekvátne nadstavbové články. Až rozvinutie politickej kultúry pracovných kolektívov zabezpečí ich ekonomicko-nadstavbovú zdvojenosť (uvedomenie na úrovni úloh, socializmu adekvátne vzťahy v ich vnútri, zodpovednosť za celospoločenský vývoj a pod).

Samotné nastolenie problému funkcií politickej kultúry vedie v rovine predmetnej analýzy k sformulovaniu praktických úloh, ktoré treba riešiť v našom živote. Niektoré boli uvedené na ilustráciu, iné bude treba rozvíjať v samostatnej práci. Podobný heuristický význam má i skúmanie štruktúry politickej kultúry. Odvoláme sa pritom na vyslovenú hypotézu. Vedie nás k tomu, aby sme si pri meritórnej analýze položili otázku, ako sú z hľadiska obsahu rozvinuté jednotlivé rozmery komponentnej skladby. Právom sa môže výskumník domnievať, že niektoré kategórie obyvateľstva (napr. socioprofesionálne) majú rozvinutú kognitívnu stránku (poznajú teóriu marxizmu-leninizmu, aktuálne úlohy politiky KSČ), je však u nich poddimenzovaná citová stránka (2. rozmer), keďže zisťuje, že ich politické postoje sú labilné a ich politické presvedčenie je slabé. Veľa výskumných podnetov sľubuje napr. identifikovanie s pomocou empirického materiálu obsahu jednotlivých článkov latentného alebo aj základného reťazca v štruktúre politickej kultúry. S tým potom súvisí otázka, ktorá má zásadný praktický význam pre fungovanie politickej kultúry, bez ohľadu na konkrétneho nositeľa. Je to problém integrovanosti jej obsahu na úrovni nadosobných sociogénnych prvkov. Politická kultúra je veľmi dynamický nadstavbový útvar a v celkovom svojom funkčnom prejave ani zďaleka nie je tak

ustálený ako jeho normatívny model. D. Markowski popisuje situácie a dokladá ich historickým materiálom, keď

- politické normy a inštitúcie boli v politickom vedomí obyvateľstva negatívne hodnotené, takže sa objavovali politické činnosti problematizujúce ich platnosť (v období revolúcií, kríz a prelomov);
- politické vedomie v pomere k obsahovému charakteru politických noriem a inštitúcií zaostáva, čo pôsobí protirečivo na politickú činnosť [Markowski 1979 : 118].

Výskum politickej kultúry vychádzajúci z empirických dát natrafí aj na ďalšie podobné „antinómie“ politickej kultúry daného spoločenstva, hoci ju bežné praktické vedomie vníma ako pomerne ustálenú kvalitu, ktorá sa v politickej práci potom neprávom berie ako známa konštanta. Vedecky koncipovaná politická činnosť vychádza z poznania konkrétnej štruktúry politickej kultúry tried, vrstiev a skupín, opiera sa o poznanie toho, s akou „výbavou“ (resp. limitáciami) vstupujú do politického procesu.

Pojem „politická kultúra“, na rozdiel mnohých jemu podobných kategórií, vystupuje nielen v úlohe deskriptívneho pojmu, ale zohráva aj úlohu *diagnostikujúceho a hodnotiaceho* poznávacieho prostriedku. A práve v tomto ohľade je pre vedeckú politickú činnosť nenahraditeľnou oporou. Vyzbrojuje ju poznaním o miere pripravenosti tried, skupín, jednotlivcov pre úspešnú realizáciu úloh socialistickej výstavby, ktorých riešenie bez politického prístupu je sotva uskutočniteľné. I dnes stoja pred našou spoločnosťou viaceré také úlohy, spomeňme len prechod národného hospodárstva na intenzívnu cestu rozvoja, využívanie vedeckotechnického pokroku apod. [Politická správa ÚV KSC 1986 : 3]. Výraznejšie posuny v tomto smere sú podmienené, ako sa domnievame, rozvojom politickej kultúry socializmu, najmä pozdvihnutím jej úrovne v riadiacej sfére.

Záver

Na rozdiel od mnohých doterajších pokusov interpretovať politickú kultúru prostredníctvom výkladu pojmov „politika“ a „kultúra“ a ich vzájomnej súvislosti, vyšli sme v našej úvahe z pojmu „stav spoločenského vedomia“. Navodili sme predstavu, akoby v jeho vlastnom rámci pôsobili faktory stimulujúce proces formovania politickej kultúry. Konvenuje to s poznatkom o spätnom pôsobení spoločenského vedomia na spoločenské bytie, ktorého mechanizmus sprostredkováva (vstupuje doň) politická kultúra. Každý meritórny poznatok o politickej kultúre, podložený empiricky, umožňuje výskumu preniknúť k záhadám formotvorného procesu spoločenského vedomia a teda aj vedecky plnšie vysvetliť jeho stav. V tom je gnozeologický prínos poznávania politickej kultúry i splatenie dlhu iniciatíve, pričinením ktorej bol problém nastolený.

Literatura

- Bodnár, J.: *Dedičstvo myšlienok*. Bratislava, Smena 1983.
- Čeredničenko, A. P.: *Političeskaja kultura razvitogo socialističeskogo obščestva*. In: *Naučnyj kommunizm* 1982, č. 2.
- Farukšin, M. Ch.: *Političeskaja sistema razvitogo socializma i sovremennij antikomunizm*. Kazaň, Izd. Kazaškogo univerziteta 1980.
- Formánek, M.: *Rozvoj osobnosti jako produkt a předpoklad prohlubování socialistické demokracie*. *Filozofický časopis* 1980, č. 4.
- Holata, L.: *Socialistické společenské vědomie a východišká jeho skúmania*. *Filozofia* 1984, č. 1.
- Kejzerov, N. M.: *Političeskaja i pravovaja kultura*. Moskva, Juridičeskaja literatura 1983.

- Lenin, V. I.: *Spisy, zv. 31*. Bratislava, SVPL 1954.
- Lenin, V. I.: *Spisy, zv. 4*. Bratislava, SVPL 1962.
- Lenin, V. I.: *Spisy, zv. 41*. Bratislava, Epocha 1969.
- Marx, K. — Engels, B.: *Vybrané spisy, zv. 1*. Bratislava, Pravda 1977.
- Markowski, D.: *Rozwój a świadomość społeczna*. Studie i szkice socjologiczno-polityczne. Rzeszów, Wydawnictwo uczelniane Wysszej szkoły pedagogicznej 1979.
- Mědlov, M.: *Socialistické a všelidské hodnoty*. Společenské vědy v SSSR 1981, č. 2.
- Politická správa Ústředního výboru KSČ XVII. zjazdu KSČ*. Pravda 25. marca 1986.
- Pye, L. — Verba, S.: *Political Culture and Development*. Princeton 1965.
- Sobolewski, M.: *Model socialistycznej kultury politycznej*. In: Z badań nad kulturą polityczną. Warszawa COM SNT 1977.
- Uledov, A. K.: *Struktura společenského vědomí*. Praha, Svoboda 1973.
- Vasiljev, V. P. — Ščegorcov, V. A. — Jakovlev, A. I.: *Politická kultura trudjaščichsja: ponjatije, sođeržanije, struktura i funkcije*. Moskva, Akademia obšč. nauk pri CK KPSS 1981.
- Wiatr, J. J.: *Socjologia stosunków politycznych*. Warszawa, PVN 1977.
- Zakrzewski, W.: *Instytucjonalne uwarunkowania kultury politycznej*. In: Studia nauk politycznych 1980, č. 4.
- Zasadanie ÚV KSČ v dňoch 25. a 26. marca 1980*. Za ďalšie zvýšenie úrovne a účinnosti politickových práce, jej pevné spojenie s praktickými úlohami výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti, za tvorivý rozvoj a dôsledné uplatňovanie ideí marxizmu-leninizmu. Bratislava, Pravda 1980.
- Zich, F.: *Sociální procesy. Metodologické otázky formování socialistického společenského vědomí*. Praha, VŠP ÚV KSČ 1983.
- Zich, F.: *Současný stav rozvoje společenského vědomí tříd a hlavních sociálních skupin. Metody jeho zjišťování a kritéria vyhodnocování*. Závěrečná studie HÚ VIII-6-3 SPZV. Praha, VŠP ÚV KSČ 1984.
- Zlobin, N. S.: *Kultúra a spoločenský pokrok*. Bratislava, Pravda 1984.

Резюме

Я. Стена: К интерпретации понятия «политическая культура»

В ходе исследования общественного сознания была разработана категория «состояние сознания». В настоящей статье она служила в качестве исходной основы для объяснения генеалогии проблемы политической культуры. Интерпретация понятия начинается с приведения обзора компонентной структуры (имеющей пять измерений): 1. элементы познавательного характера, 2. элементы эмоционально-волевого характера, 3. элементы бихевиористского характера, 4. элементы регулятивного характера (нормы, статуты и пр.), 5. элементы интегративного характера (интересы, отношения и пр.). Автор высказывает гипотезу, что политическая культура конституируется кристаллизацией целей, состоящих из элементов каждого измерения компонентной структуры. Сначала это цель на уровне обычной политической практики и ее každодневного отражения в сознании (латентная структура). Затем кристаллизуют очаги цели, образуемой элементами на уровне специализированного сознания и систематической политической деятельности (основная цель). Ее интегральность повышает кристаллизация третьей очереди (конечная цель), состоящая из элементов надличностного социогенного характера.

Интерпретация продолжается анализом содержания политической культуры, что иллюстрируется на примере рабочего класса. Автор полемизирует с мнением, понимающим политическую культуру социализма в унифицированном виде для каждой социальной группы социалистического общества. Он признает, что в нормативном выражении она является когерентным целым, но на практике каждый класс, каждая группа имеют свою специфическую политическую культуру, производную от реализации собственного политического интереса, хотя между ними имеется большое число общих содержательных структур социалистической ориентации.

Компонентный и содержательный анализ понятия приводит к констатации того факта, что политическая культура выражает качество обеспечения интереса общества в целом («общей воли») в способе, каким каждый отдельно взятый политический субъект реализует свой основной интерес (реализация «воли всех» — Ж. Ж. Руссо).

После характеристики места в категориальном аппарате марксизма-ленинизма, автор дает собственное определение политической культуры. Она представляет собой сложившуюся совокупность духовного содержания, инструментов и приемов применяемых людьми в ходе реализации основных интересов тех социальных организмов, в которые они объединяются (класс, нация, трудовой коллектив), а также отдельной личности, причем происходит отпрямечивание накопленного наследия предыдущего развития

политической деятельности и в то же время его обогащение новыми элементами (определение творческого вклада), а именно таким образом, что развивается субъектность ее носителя и опосредуется более широкое интегрирование общественных аспектов и общечеловеческих ценностей в политической жизни конкретного общества.

Ниже объясняются функции политической культуры: сигнификационная, идентификационная, теоретико-идеологическая, контрольная и более подробно социогенная функция. В заключение оценивается понятие «политическая культура» с точки зрения его гносеологического, эвристического и практического значения.

Summary

J. Stena: About the Interpretation of the Concept "Political Culture"

The category "state of consciousness" has been elaborated in social-consciousness research. In the present paper it is used as a starting point for elucidating the genealogy of the problem of political culture. The actual interpretation of the concept begins with a survey of the component structure which has five dimensions: 1. elements of a cognitive nature, 2. elements of an emotive-volitional nature, 3. elements of a behavioural nature, 4. elements of a regulative nature (norms, statutes, etc.), 5. elements of an integrative nature (interests, relations, etc.). A hypothesis is put forward stating that political culture is constituted by the crystallization of chains consisting of elements belonging to each of the dimensions of the component structure. First of all it is a chain on the level of current political practice and its everyday reflection in consciousness (latent structure). This is followed by the crystallization of the foci of the chain formed by elements on the level of specialized consciousness and systematic political activity (basic chain). Its integrity is enhanced by crystallization of the third order (final chain) consisting of elements of a superpersonal socio-genous character.

The interpretation proceeds by an analysis of the content of political culture; this is illustrated on the example of the working class. The author polemizes against the view according to which the political culture of socialism is conceived in a unified form for every social group of the socialist society. Although in the normative expression it admittedly figures as a coherent whole, in practice every class, every group has its own specific political culture derived from its own political interests even if many common content structures of a socialist orientation are involved.

Both the component and content analysis of the concept supply evidence to support the statement that political culture is expressive of the quality of securing the interest of society as a whole ("common volition") in the way in which each individually conceived political subject realizes his/her basic interest (assertion of the "will of all people" — J. J. Rousseau).

After indicating its position in the categorial apparatus of Marxism-Leninism, the paper submits the actual definition of political culture. This also represents the clean-cut collection of spiritual contents, instruments and methods which are used by people in the process of realization of the basic interests of those social entities in which they associate (class, nation, working collective), but also of the individual personality; here a de-objectification of the heritage accumulated so far from the development of political activity is taking place hand in hand with its enrichment by new elements (objectification of the creative investment). This is realized by developing the subjectivity of its bearer and mediating a broader integration of all-social aspects and universal values in the political life of a concrete society.

Light is thrown upon the functions of political culture: the significative, the identificatory, the theoretico-ideological, the control, and — in more detail — the socio-genous function.

In conclusion the concept "political culture" is evaluated from the point of view of its gnosological, heuristic and practical contribution.